

7. Expanzivní efekty fiskální konsolidace

Makroekonomická stabilita zlepšuje sociální a ekonomickou prosperitu a omezuje fluktuaci v příjmech a spotřebě. Fiskální politika může aktivně měnit vládní výdaje či příjmy s cílem stabilizovat ekonomiku a ovlivňovat ekonomický růst (ale například také ceny). Tato diskreční fiskální politika dokáže spolu s volným působením automatických stabilizátorů přispět k redukci krátkodobé volatility.

Může však politika rozpočtových škrťů podnítit ekonomický růst? Ukazuje se, že ano, což příliš nekorresponduje s keynesiánským učením o ekonomických stimulech silných rozpočtových deficitů. V případě státního rozpočtu České republiky s výrazným podílem povinných výdajů, v jejichž struktuře převažují peníze, lze však expanzivní dopady na ekonomickou aktivitu vlivem fiskálních restrikcí, k jejichž působení došla ekonomická teorie překvapivě po zkušenostech některých zemí, čekat pravděpodobně jen v omezené míře. Detailní rozbor by vyžadoval zvláštní studii.

- **Fiskální restrikce může v některých případech působit na ekonomický růst ve směru expanze**

Recepty tradičního keynesiánského modelu jsou někdy ve sporu s empirickými zkušenostmi. Debata o ne-keynesiánských efektech začala, když fiskální konsolidace v Dánsku (1983 až 1986) nebo v Irsku (1987 až 1989) překvapivě naznačovaly, že restriktivní politika může přinášet expanzivní dopady na hospodářskou aktivitu, které jsou vyšší než potenciální recesivní efekty plynoucí z omezených veřejných výdajů nebo zvýšených daní.

Vědecká literatura zdůrazňuje některé kanály, jimiž může fiskální konsolidace vést k méně zhoubným nebo dokonce příznivým efektům rozpočtových škrťů na ekonomickou aktivitu.

- **Tyto ne-keynesiánské efekty jak na straně nabídky, tak na straně poptávky v ekonomice však nepůsobí plošně**

Na straně poptávky může restriktivní fiskální politika redukovat rizikovou prémii zahrnutou do úrokových sazeb tím, že se zvýší důvěra v solventnost vlády, a to zejména v případě zemí s vysokou mírou zadluženosti. Snížení úrokových měr přímo přes investice stimuluje agregátní poptávku. Jsou možné i expanzivní efekty směrem k soukromé spotřebě přes tzv. Ricardovské efekty. Rozsáhlá fiskální konsolidace může totiž signalizovat budoucí snížení daňové zátěže, které povede u subjektů v ekonomice k růstu očekávaných celoživotních příjmů. Proto když se vlády zaváží k fiskální disciplině, a to důvěryhodným způsobem, ekonomické subjekty mohou očekávat v průběhu svého životního cyklu růst svého bohatství, což může v krátkodobém horizontu stimulovat poptávku.

Na straně nabídky jsou expanzivní efekty rovněž možné za předpokladu, že fiskální restrikce přispívá ke zlepšení konkurenceschopnosti ekonomiky. Pokud fiskální konsolidace dokáže vyvolat jen mírné dopady na poptávku taženou mzdami, relativní jednotkové náklady práce mohou klesnout, což má pozitivní střednědobý efekt na růst HDP přes vyšší zisky a export. Expanzivní dopad na stranu nabídky může mít teoreticky také redukce sociálních dávek prostřednictvím vyšších pobídek k práci.

- **Některé studie potvrzují, že vyšší ne-keynesiánské efekty má reforma výdajové strany**

Literatura zkoumající zkušenosti fiskální konsolidace zemí OECD v posledních třech desetiletích s cílem určit velikost a příznaky fiskálních multiplikátorů se soustředovala na zvláštní epizody této konsolidace a zkoušela identifikovat transmisní kanály potenciálně expanzivních rozpočtových škrťů. Samozřejmě lze těmto přístupům vytknout nejednotný výklad toho, co je to „zvláštní rozpočtová epizoda“ a také fakt, že nebyly brány v úvahu efekty nerozpočtových faktorů, jako jsou devalvace či volnější měnová politika.

Podle některých studií však fiskální konsolidace může mít ne-keynesiánské efekty. Klíčovými aspekty úprav rozpočtu pro stanovení možných expanzivních efektů na ekonomickou aktivitu jsou velikost, trvání, struktura, rychlost zavádění a původní stav veřejných financí. Pokud jde o relativní důležitost těchto aspektů na úpravu rozpočtu, závěry studií se liší.

Klíčovými aspekty úprav rozpočtu pro stanovení možných expanzivních efektů na ekonomickou aktivitu je jejich rozsah, trvání, struktura, rychlost zavádění a původní stav veřejných financí. Pokud jde o relativní důležitost těchto aspektů, závěry studií se liší. Existuje avšak poměrně rozsáhlý konsensus, že úpravy výdajové strany mají vyšší prorůstové tendence a déle přetrvávají než úpravy v daňové oblasti bez rozpočtových škrťů. Velká původní fiskální nerovnováha a rozsáhlé úpravy mohou podle těchto výzkumů přispět k expanzivním efektům fiskální restrikce.

Dílčí závěr

Ekonomický výzkum potvrzuje na několika příkladech netypický efekt restriktivní fiskální politiky, a sice ten, že i politika rozpočtových škrťů je schopna stimulovat ekonomickou aktivitu. Tento jev je v protikladu ke Keynesově teorii fiskální expanze (zejména snižování daní a zvyšování státních výdajů) jako nástroje prorůstové politiky.

Mandatorní výdaje ve státním rozpočtu České republiky jsou soustředěné z více než poloviny do dávek důchodového pojištění, dávek státní sociální podpory, nemocenských dávek a plateb státu do zdravotního pojištění. Tyto čtyři položky výdajové strany rozpočtu dohromady obnášejí více než 335 mld. korun a na celkových výdajích rozpočtu se podílejí zhruba ze 40 %, samotná výplata penzí pak z 28 %. Takto nadefinovaná výdajová strana rozpočtu je podmíněna i potenciální expanzivitou rozpočtových škrťů. Jestliže u tří z uvedených položek by bylo možné očekávat expanzivní efekt prostřednictvím rozpočtového omezení objemu těchto položek a podporu nabídkové strany ekonomiky přes vyšší pobídky k práci, pak v případě penzí tento efekt může nastat v případě zvýšení hranice pro odchod do důchodu.